

Антоніна Мовчун, кандидат педагогічних наук,
доцент Київського університету імені Бориса Грінченка

Василь Симоненко, який був більшим за самого себе...

(08 січня 1935 року – 13 грудня 1963 року)

Анотація. У статті окреслено віхи життя й діяльності Василя Симоненка, проаналізовано твори поета, що увійшли в коло дитячого читання, зокрема казки «Цар Плаксій та Лоскотон» і «Подорож у Країну Навпаки». Охарактеризовано тематичне та ідейне наповнення поезій, визначено їх пріоритетні функції.

Ключові слова: життєва доля, поезія В.Симоненка в колі дитячого читання, казки для дітей.

Волею долі йому судилося стати Поетом пробудженої совісті, Витязем української поезії. Та ж доля відвела йому коротку життєву дорогу з 28-ми літ, що ввібрали, на перший погляд, небагато й життєвих подій: дитинство без батька, шкільне навчання в сусідніх селах, студентські роки на факультеті журналістики в Київському національному університеті ім. Т.Шевченка, робота журналіста в редакціях газет «Черкаська правда», «Молодь Черкащини», «Робітнича газета», дві прижиттєві збірки... Але ввібрали ці 28 років і чесну працю митця, який кожним поетичним словом пробуджував національну гідність українців, стверджував, що кожен із них на землі людина і нікому не можна вибирати матір і Батьківщину. «Є люди, яким судилося бути більшими за самих себе. Такий Василь Симоненко», – сказав Іван Дзюба. А сам поет, талановитий і правдивий, чесний і принциповий, мав своє розуміння сутності людського буття. За це й розплачувався власним благополуччям, заборонаю друку та десятиліттями замовчувань.

Його ім'я ... цар, князь

Народився Василь на другий день Різдвяних свят, напередодні старого Нового року, 8 січня 1935 року, тож назвали його в честь ангела Василем. Це дуже поширене й гарне ім'я прийшло до нас із грецької мови, у якій Василь звучало *Базілеус* і означало *цар, князь*. Правда ж, влучно підібрала ненька

своєму синові, майбутньому поетові, ім'я? Коли вийшла у світ перша Василева книга «Тиша і грім», Олесь Гончар, високо оцінивши її, назвав поета «Витязем молододі української поезії» [1]. Звідтоді Василь навіки залишився в українській літературі її Витязем.

А в дитинстві дідусь, який виховував внука замість батька, називав Василька «Безсмертячко ти моє кирпате»... У студентські роки першокурсник Василь відвідував університетську літературну студію, де скромно сидів, слухав вірші однокурсників. І аж до третього курсу не всі навіть знали, що й Василь пише вірші. Зате всі його любили, ніжно називали...Вася Симон.

«Де мама подарувала мені життя...»

Чи можна знайти у світі кращий куточок, аніж ті місця, звідки ми родом? Там ми вперше відчули ніжну ласку матері, сонячне тепло, лагідні слова колисанок. Там отримали в спадок рідну мову, святую мудрість поколінь у незнищених звичаях і давніх традиціях, історичну правду відшумілих подій та овіяні часом легенди про героїчних пращурів.

Рідне село Василя Симоненка Біївці розташувалося в Лубенському районі на Полтавщині. Тут, у селянській родині, Василь побачив світ, тут минули в бідності його дитячі літа. Тут, по його смерті, йому було споруджено перший в Україні гіпсовий пам'ятник.

Тут, у Біївцях, його діди й прадіди обробляли землю, рослили хліб. Поетова мати, Ганна Федорівна Щербань-Симоненко, яка померла на 90-му році життя, згадувала, як під час першої світової війни її бабуся шукала гербову грамоту на приналежність їхнього роду до дворянства. Та, очевидно, дід Трохим викурив той царський папір із цигаркою-самокруткою за непотрібністю його. І про це їхній гордий нащадок – поет Симоненко – розповість у вірші «Мій родовід». Звертаючись до пихатих вельмож, він з гідністю напише про своє українське пракоріння. А після виходу збірки «Тиша і грім» в інтерв'ю на радіо дасть самокритичну оцінку собі: «Що я можу сказати про себе? Ще так мало прожито і так мізерно мало зроблено. Хочеться бути людиною, хочеться робити гарне й добре, хочеться писати такі вірші, які б мали право називатися поезією. І якщо це мені вдається рідко, то не тому, що я

не хочу, а тому, що мало вмію і мало знаю. Найбільше люблю землю, людей, поезію і... село Біївці на Полтавщині, де мама подарувала мені життя. Ненавиджу смерть. Найбільше боюся нещирих друзів». І справді, чесно, правдиво й вимогливо.

«Та був іще сивий дід...»

Дитинство матері В.Симоненка унещасливила громадянська війна та розруха. Вона мріяла стати вчителькою, але пощастило тільки закінчити курси крою й шиття. На старенькій зінгерівській швейній машинці шила весь одяг синові (крім пальта) і обшивала односельців, заробляючи на хліб дитині й старому батькові.

Дитинство ж її сина припало на роки Великої Вітчизняної війни. «Голод і холод, щоденний страх під хрестатим, розстріляним небом, окопчик під хатою, нужденна школа, чорнило з бузини і нестача паперу та книжок ... Довгождана Перемога і сльози матерів та дітей ... Хіба цього мало на одну маленьку дитячу душу? Мудрі люди колись казали, що страждання очищає людську душу. Якщо це так, то в нас, дітей війни, найчистіші душі», – скаже про ці страшні роки товариш студентських літ Василя – поет Микола Сом. А Василь Симоненко у віршах розповість про пережиті страждання, важку працю та злидні, у які війна вкинула весь народ.

Зростав Василь напівсиротою. Батько залишив родину ще до народження сина. Порадником і натхненником, вихователем і навчителем Василя став дід Федір – мамин батько, розумний, начитаний, лагідний та роботящий чоловік. Бабусі хлопчик не знав: вона померла молодою – у віці 42 років. Дід самотужки вивчив грамоту, багато читав, шанував науку. У неділю часто сідав читати підручники з географії та історії. Сусідські діти (та й Василько з ними) з того підсміювалися: «Дід Щербань готується до екзаменів»... Він любив і знав давню-прадавню українську історію й розповідав її малому внукові. Ті розповіді викликали в дитини бурю почуттів: І плачу, було, й сміюся, / Як слухаю ті пісні... / Спасибі ж тобі, дідусю, / За те, що ти дав мені...

Відчуття краси поетичного слова в майбутнього поета – й від діда теж: той умів у розмові римувати слова, часто вживав дотепне прислів'я чи примовку, не

любив дурної балаканини, дорожив словом, наче добрим людським ділом. Розповідь про свого дідуся («Дума про діда») В.Симоненко назве не оповіданням, а думою (ми ж знаємо, що в думах оспівуються визначні герої й історичні постаті). Любов і пошана, сердечна вдячність, гордість і замилювання, щемкий спогад, каяття й поклоніння – неповна гама тих почуттів, що їх передав у цьому творі поет-внук, як спогад про найріднішу людину.

Прочитаймо уривок із «Думи про діда»...

Сиджу під клунею, а дід на низу змагається з сонцем – хто перший закінчить свої денні турботи. Довга тінь од горба вже облизує його ліву ногу, а права ще ступає по сонячній смужці. Гостра коса аж висвистує – так не терпиться дідові докосити останню ручку і нарешті спочити. А тінь уже сягнула дідових колін, потім раптово підскочила до пояса, поповзла на груди... Я підвівся з місця і став навшпиньки.

– Іванку! – доноситься до мене дідів голос.

Він стоїть уже по шию в тіні і жмутком сіна витирає косу.

– Чуєш, Іванку?

– Ні, не чую, – кричу, склавши долоні човником.

– То чого ж озиваєшся, ледащо? – голос у діда лагідний, і я знаю, що він зовсім не сердиться на мене. – Принеси кисет, бо комарі з'їдять.

Це дід, звичайно, лякає мене. Комарі ніколи не з'їдять його, бо він дуже великий і в сто разів сильніший від усіх комарів, що живуть на нашому болоті. Але мені приємно зробити послугу дідові. Я притьмом біжу через грядку до дідового піджака, добуваю з кишені кисет, вибігаю на сінокіс і, стрибаючи через покоси, мчу до діда.

– Ноги не поколи, – чую його настанову. – Летиш, мов заєць переляканий.

– А хіба перелякані зайці швидко бігають?

– Та вже ж що швидко.

– Так, що й ви не доженете?

– Не знаю, не пробував.

– А чому не пробували?

Дід слинить цигарку і лукаво посміхається у вуса.

– Бо за це трудодні не пишуть.

– А якби писали?

– Однак не взявся б. Не люблю дурне діло робити.

Відповідь не влаштовує мене, і я, мов з торби, висипаю перед дідом купу запитань.

– Гей-гей, – сміються його пожмакані вуста. – Бери краще косу та неси її до клуні.

Ми йдемо через сінокіс, і темніє над нами небо, і дзвенить земля на тисячу ладів, і я слухаю. Слухаю небо, і слухаю землю, і слухаю дідову мову. І в серце моє вливається якась незрима сила, що на віки вічні прив'яже мене до цієї землі, до співучої тихої мови.

Я часто ображав і кривдив діда то своєю нетямучістю, то жорстоким дитячим егоїзмом. Але дід великодушно пробачав мені, як уміють пробачати великі люди. А дід був великим і простотою своєю, і тим, що не канючив од життя більше, ніж заслужив.

Любив дід читати історію та географію, а ще любив Шевченка та Горького, бо Шевченко – це, мовляв, селянський письменник, а Горький – городський.

– Правди такої, як у них, ні в кого немає. Інші теж розумні, але не такі. Не селянський і не робочий розум у них. Якщо я не зрозумів їх, то попроси у них за мене пробачення, коли виростеш.

Що ж, пробачте йому, графе Толстой і Антоне Чехов, не ображайтесь на нього, могутній Франко і ніжна Лесю, не гнівайтесь, Олександрє Блоку, Володимире Маяковський і Олександрє Довженку. І ще й ще інші.

Цікаво знати ...

Зростав майбутній поет не просто серед розкішної природи, – його мала батьківщина Біївці оспівана в літературі. Пісні та легенди рідного краю западали в дитячу душу й озивалися потім в поетичному слові митця. Недалеко від хати діда Щербаня знаходилася славнозвісна Криниця, яку

односельці називали «Криницею М.Коцюбинського». Чому? Це про неї та рідне Василеве село Біївці написав М.Коцюбинський оповідання «Як ми їздили до Криниці». А біївчани з покоління в покоління передавали легенду про дівчину-красуню, яка сіла перепочити на купині в болоті, а з-під тієї купини задзюрчала цілюща вода. Бо була ж то не проста дівчина, а свята Параскева, Діва-Криниця. Тож серед інших свят відзначали в Біївцях свято Криниці, й тяглися сюди звідусіль люди. А мати поета розповідала: «Та криниця ... стоїть при березі Удаю – недалеко від нашої хати. Ще за мого дитинства там вирували велелюдні ярмарки, усі Біївці потопали в піснях та в вогнях... ...У наших маленьких Біївцях кожна латка землі – це якась дивовижна історія. Якось моя сестра розповідала мені, буцімто на горі Лисак є таке місце, де ніколи влітку не вигорає трава. Мовляв, тамечки шведи закопали колись золотого коня...» [3].

«Доки дійду до школи ...»

Навчався майбутній поет у своєму рідному селі тільки до п'ятого класу. Продовжив навчання у сусідніх селах, спочатку в Єнківцях, потім у Тарандинцях, до яких треба було йти дев'ять кілометрів. Для чотирнадцятилітнього підлітка долати щодня вісімнадцять кілометрів нелегко було, але хлопець проходив їх із почуттям обов'язку. Про шкільні роки сина згадувала мати: «Важка дорога ... Весною чи восени – то ще нічого, а взимку – суцця біда. Повоєнні ж зими були люті й сніжні. А пальто у Васі пошарпане, а чоботи – діряві. Тільки ніколи, ні разу він не запізнився на урок. Було, питаю його: «Важко тобі, Васю?» А він весело відказує: «Та чого там важко? Доки дійду до школи, то всі уроки повторю, а як назад вертаюся, то всі пісні переспіваю». А співати любив ось цю: «Ой по горі, по горі...». У тій пісні є слова, що їх Вася частенько повторював-підспівував, коли зустрічав когось із київських поетів на порозі нашої старої черкаської квартири: «А що тебе принесло / Чи човничок, чи весло?» [3]

Шкільна вчителька поета відзначала його серйозне й сумлінне ставлення до навчання: «У класі Вася виділявся серед учнів, по-перше, своїм бідним

одягом, по-друге, своїм розумом. Навіть учителі не читали стільки книжок, як наш найкращий учень ... Часто він писав вірші до шкільної і класної газети. Уже в шкільні роки поет проявив природний хист до римування, мав спокійну, але й веселу вдачу: без дотепу, без гумору не обходився жодного дня... Влучне слово щомиті могло зірватися з його вуст чи лягти на папір» [2]

Хлопець закінчив школу з золотою медаллю і вступив 1952 року на факультет журналістики Київського університету імені Т.Шевченка. На той час в університеті навчалися ті, хто пізніше стане гордістю української літератури: Віктор Близнець, Борис Олійник, Тамара Коломієць, Юрій Мушкетик, Василь Діденко, Володимир Підпалый, Анатолій Москаленко, Борис Рогоза, Анатолій Перепадя та ін. Найближчими друзями поета стали Микола Сом та Олесь Каліхевич – на честь останнього Василь назве пізніше свого сина Олесем. Жили бідно, але дружно й весело. Вечорами або й ночами ходили на підробітки: вантажили важкі бочки, ящики, мішки, діжі. Вася працював ще й рознощиком студентської університетської газети.

Згадує Микола Сом ...

«Висока совість. Кмітливий розум. Дивовижна працелюбність. Товариська подільчивість. Для мене це не загальні слова, бо за ними стоїть живий Василь Симоненко, якого всі любили й шанували ще в студентські роки. Недарма ж ми обрали його головою університетської літературної студії, яка була в наші дні справжньою кузнею молодих талантів, користувалася неабияким авторитетом у нашому вузі і поза його стінами, зокрема – у Спілці письменників України. Ось чому до нас на творчі зустрічі охоче приходили великі майстри сучасної літератури: Павло Тичина, Остап Вишня, Максим Рильський, Андрій Малишко. Та найчастіше до нас на вогник заходив Володимир Сосюра.

В університеті серед однокурсників Василь неохоче показував свої вірші» [3]

Журналістську переддипломну практику студент Симоненко проходив у «Черкаській правді» – і це вплинуло на його подальшу долю. Старанного та обдарованого молодого журналіста запитали й запросили на роботу після

закінчення університету. У Черкасах він жив і творив останні сім літ життя, друкував свої перші кореспонденції, рецензії та вірші. Одружившись, забрав до себе з Полтавщини маму. Полтавець родом, він у Черкасах залишив свої родові корені: тут живе його син Олесь Симоненко зі своєю донькою (поетовою внучкою) Мирославою. Тут ще 35 років по смерті Василя жила його мати. У Черкасах він пішов у вічність. Тут народилися його збірки «Тиша і грім» (1962) та «Земне тяжіння» (1964). Майже водночас із збіркою «Тиша і грім» було опубліковано казку для дітей «Цар Плаксій та Лоскотон», яку поет писав із такою ж вимогливістю, як і свої поетичні твори. Ними утверджував людські ідеали й життєві цінності. Герої В. Симоненка – прості й прекрасні своєю неповторністю люди. Серце поета було віддане Україні. Звертаючись до матері-Батьківщини, він висловлював їй свою вірність:

Не шкодуй добра мені, людині,
Щастя не жалій моїм літам –
Все одно ті скарби по краплині
Я тобі закохано віддам.

Поет багато не встиг зробити. І навіть у поезії, за словами І.Жиленко, він тільки починався.... [12]. За два роки до смерті Василь Симоненко зблизився з учасниками правозахисного національного руху – Євгеном Сверстюком та Іваном Світличним. 1962 року разом із Аллою Горською вони обійшли десятки побілякиївських сіл, опитали сотні людей і з допомогою своїх добровільних помічників з числа тамтешніх жителів виявили таємні братські могили жертв сталінізму на Лук'янівському і Васильківському кладовищах, у Биківнянському лісі. У написаному ним із товаришами Меморандумі, який вони відправили на адресу Київської міськради, була вимога оприлюднити ці місця й перетворити їх у національні Меморіали. Хтозна, чи розумів тоді Василь, що чинить, по суті, громадянський подвиг, однак він не міг не розуміти, що підписує собі смертний вирок.

1963 року В.Симоненко був жорстоко побитий кадебістами на залізничному вокзалі в місті Смілі, після чого у нього відмовили нирки [8].

Кілька місяців після побиття поет тяжко догорав в обласній лікарні (за офіційною версією від раку нирок). Та до останнього дня свято виконував свої, Симоненкові, заповіді поета: Знати рідну мову (говорити українською мовою, а не «на українській мові»). Стати освіченою людиною. Не бути байдужим до людей. Працювати до сьомого поту. Мати те, що від Бога,— талант.

Поетова мати розповідала про велику синівську любов, яку Василь проявляв до неї і в останні хвилини свого життя: за місяць до смерті просив Спілку письменників виділяти кошти матері на прожиття, коли його не стане, намагався за жартами приховати від неї свої муки. Його любляче серце зупинилося тоді, коли мати вийшла з лікарні. Сталося це біля двадцять третьої години 13 (*а не 14-го, як пишуть*) грудня 1963 року.

Твори В.Симоненка в дитячому читанні

Василь Симоненко залишив і в дитячій літературі цінний спадок, актуальний для сучасних і прийдешніх поколінь. Його перша збірка «Тиша і грім» (1962) була відкриттям і потрясінням для сучасників. Совісне і чесне слово Василя запитує нас і так само запитуватиме майбутні покоління:

Ти знаєш, що ти людина?

Ти знаєш про це чи ні?

Цитовані рядки з однойменного вірша сприймаються не тільки як запитання, а й звучать засторогою: кожна дитина на початку свого життя має усвідомити, що «завтра на цій землі інші ходитимуть люди, інші кохатимуть люди – добрі, ласкаві й злі». Тож кожному мить життя слід наповнити працею і радістю, людяністю вдачі й мудрістю розуму – «жити спішити треба», «завтра на цій землі інші ходитимуть люди». Не менш важлива теза: кожне людське *Я* – самоцінне й неповторне:

Бо ти на землі – людина,

І хочеш того чи ні –

Усмішка твоя – єдина,

Мука твоя – єдина,

Очі твої – одні.

У збірці – чимало віршів із високою громадянською напругою, визначальною рисою яких є тема Батьківщини. З палкою синівською любов'ю написано поезію «Л е б е д і м а т е р и н с т в а». Образ України в поета невіддільний від образу матері. Батьківщина, як мати, одна-єдина, її, як матір, не вибирають:

Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.

Друга частина твору (зі слів «Виростеш ти, сину») покладена на музику А. Пашкевичем. Про напружену роботу автора над віршем розповів літературознавець А.О.Ткаченко в книзі «В. Симоненко. Нарис життя і творчості» [2].

Так, В. Симоненко, працюючи над рукописом, переробив рядки «Прилітайте до колиски лебеді рожеві, \\Заспівайте пісню-мрію сину Василеві» як автобіографічні. Замінив поет рядки «І якщо впадеш ти на чужому полі, \\Прийдуть із Полтави верби і тополі, стануть біля тебе, листом затріпочуть і навік закриють карі твої очі». Відмовився він також від словосполучення «батьківська хата», замість нього підібрав зворушливо людяний образ «білява хата». Всі ці зміни надали поезії гуманного і особливого національного звучання:

За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.
І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.

«Лебеді материнства» – це поезія-гімн синівської любові, людяності й патріотизму.

Нечуваним одкровенням в зізнанні безмірної любові до матері України вибухнув у тодішньому суспільстві вірш «З а д и в л я ю с ь у т в о ї з і н и ц і». Образ України в поезії Василя Симоненка – місткий, динамічний, персоніфікований, ідейно наснажений, по-шевченківськи піднесений до рівня

найбільшої святості, «вселенської совісті», молитви, опоетизований на найвищих емоційних реєстрах людської душі:

Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік.

І така любов, очевидно, злякала тих, хто заборонив друкувати цю поезію. Тільки через чверть віку люди змогли прочитати без купюр не тільки про поетове пристрасне бажання, а його «синівське право з матір'ю побути на самоті»:

Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю.
Хай мовчать америки й росії,
Коли я з тобою говорю.

Пристрасності поезії надає художній засіб градації: «Україно! Ти моя молитва, ти моя розпука вікова...». Ліричний герой почуватється гідним сином України, він готовий пролитися «крапелькою крові» за життя і права своєї Вітчизни.

Хвилювала поета й одвічна болюча тема батьків і дітей. В. Симоненко тонко відчував духовні, моральні кривди. Очерствіння душі своїх сучасників чутливо відтворив у баладах-новелах «Старість» і «Кривда». Печальна людська драма промовляє сюжетом поезії «С т а р і с т ь». Літній чоловік («Сім десятків дідові старому») не здатний вже працювати, і найрідніші люди дорікають йому, дають зрозуміти, що він зайвий у своїй сім'ї:

Лає син, що нічорта не робить,
Допіка невістка: ще живі?

Від кривди й приниження дід ладен «піти світ за очі з села», але як він залишить внуків, що прикипіли до нього серцем, рідні могили, рідний поріг? У повній безвиході герой приречений на принизливе терпіння:

Все стерпить, хіба заплаче стиха,
Дивлячись на добрих малюків.
Все стерпить – докори, сором, лихо, –
Лиш би вмерти на землі батьків.

Ця поезія спонукає до глибокого осмислення сімейних взаємин. Змістом вірша поет закликає не нехтувати неписаним вічним законом нашого народу – шанувати батьків, поважати старість; пам'ятати золоту аксіому: як ти ставишся до своїх батьків, так твої діти пізніше віддячать тобі.

Чимало поезій В. Симоненка мають автобіографічний характер. Не раз повертався поет до свого напівсирітського дитинства. Очевидно, саме про ці вірші В.Симоненка поет Б.Олійник сказав: «З перших же рядків перехопило подих. Оглушливо прості, вони, обминувши мозок, прямо і навиліт пронизали серце своїм трагізмом» [11].

Бере за душу своєю буденністю вже перша строфа поезії-новели «К р и в да» (саме так визначив жанр цього твору автор):

У Івася немає тата,
Не питаєте тільки, чому
Лиш від матері ласку знати
Довелося хлопчині цьому.

Хлопчик зростає зі своїми дитячими радостями, іграми, витівками. Як і інші діти, він любить «босим прогоготіти по ранковій колючій росі», любить «майструвати лука в лозі», «по городу галопом промчати на обуреній, гнівній козі». Та водночас у дитини є незагоєна рана – мрія про батька, справжня драма маленької душі:

Хоче він, щоб узяв за руку
І повів його *тата* в кіно.

Хлопчик готовий перетерпіти від того вимріяного тата навіть незаслужене «ну нехай би смикнув за вухо, хай нагримав би раз чи два» – таке велике щемливе очікування батьківської ласки, готовність «ловити його слова».

В.Симоненко передав внутрішній світ дітей-безбатченків, покинутих дітей, якими й сьогодні переповнені дитячі сиротинці. Водночас поезія піднімає ще одну болючу проблему – огидну байдужість і жорстокість суспільства до цих дітей. У сюжеті вірша вона виражається злісним жартом сусіда:

– Ти пустуєш тут, – озвався, –
А тебе дома батько жде.

Художні порівняння «біг Івасик, немов на свято», «і вибрикував, як лоша», метафора «пелюсткова його душа» відтворюють емоційний стан дитини, яка поспішає на свято зустрічі з омріяним батьком. Потрясіння дитячої душі, здогад про сусідів «жарт» передають вислови «на порозі заляк винувато», «мов уперше вступив у гідь». Хлопчик зрозумів, чому «єхидно захихикав сусіда вслід». Поет співпереживає з дитиною, із сердечним співчуттям відтворює її кривду. Автор використав вражаючу метафору «з оченят, від плачу промоклих, рукавом витирав блакить», у якій талановито поєднав емоційний стан дитини з деталлю її портрета. Поет, показуючи дитячу помсту свого героя («вибив шибку одну з рогатки»), не втримується і вибухає гнівом проти кривдників:

Бо ж немає тим іншої кари,
Хто дотепи свої в іржі
Заганяє бездумно в рани,
У болючі рани чужі.

Ці сердечні переживання, очевидно, мають автобіографічне коріння. У розмові з поетом М.Сомом Василева мати Ганна Федорівна з гіркотою розповіла, що її син виростав безбаченком: «То не батько, а вітер, прилетів – і полетів, а нам із малим Васею завдав багато болю і клопоту» [3].

Коли ж син став поетом і журналістом, до нього в Черкаси заявився батько. Василь прийняв – привітав його, щедро пригостив, переночував, а вранці сказав: «Ви пізно прийшли до мене, я в дитинстві виглядав вас кожної днини...» Батька поетові замінив добрий і мудрий дідусь, мамин батько Федір Щербань. «В мене була лиш мати, / Та був іще сивий дід, – / Нікому не мовив *тату* / І вірив, що так і слід», – такими словами розпочинається поезія «З д и т и н с т в а».

Казки для дітей

До жанру казки поет звернувся тоді, коли в нього народився син Лесик.

Про створення казки «Цар Плаксі́й та Лоскотон» син поета розповів: «Коли мій батько Василь Андрійович Симоненко помер, я був ще зовсім малий. Спогади у мене про нього – дитячі. Як і кожний батько, він любив гратися зі мною, читав оповідання, казки, вірші. Знав він їх багато. Читав

напам'ять. Як справжній тобі артист. Мені це подобалося, і я кожного дня з нетерпінням чекав його з роботи. Пам'ятаю, якось прийшов він додому веселий і збуджений. Я ж навпаки – був насуплений, набурмосений.

– Чого сидиш сумний та невеселий, як сотник Забр'юха? – накинувся він на мене і став лоскотати. – Ану, козарлюго, вище голову!

– Тату, напиши мені казочку. Всім щось пишеш, а мені? – просив його я.

– Обов'язково напишу! – і знову лоскотав мене.

– А про що?

– Про себе. Тільки буду я там, як добрий дядько Лоскотон. Хочеш ?

– Еге ж ...

Потім він не спав цілу ніч. А наступного дня під вечір вже декламував мені казку про дивного і доброго Лоскотона, про царя Плаксія і його мерзенного Макаку-Забіяку.

Я просив його читати казочку щовечора. І кожного разу він добавляв до неї щось нове, ще смішніше і цікавіше. Так народилася та дивовижна казка. Тепер я читаю її моїй дочці Мирославі. І вона впевнена, що той добрий Лоскотон – то її казковий, рідний дід Василь» [3].

Читач потрапляє в країну Сльозолий, де «на троні цар Плаксій», його доньки Нудота, Вай – Вай і Плакота, сини – Плаксуни – «всі сльозливі через край». Країна Сльозолий живе за жорстоким принципом: «Цар любив, як плачуть діти, / Бо любив їх сльози пити». Мав Плаксій грізну гвардію, у якій «служили молодці забіяки-сльозівці»:

Хто сміявсь – вони хапали

І нагайками шмагали,

Так що в царстві тому скрізь

Вистачало плачу й сліз.

Така експозиція казки, але поет розвиває зміст твору за традиційним протиставленням добрих, людяних і мужніх героїв, як у народній казці, – потворним та злим, тому експозиція розтягується: аж у II частині казкар знайомить читачів із позитивним героєм:

Але в тому диві-царстві,
Зневажаючи закон,
Жив у мандрах і митарстві
Добрий дядько Лоскотон.

Лоскотон «ходив по всій країні / І носив з собою сміх», у нього вдача тепла й щира. В. Симоненко зіставляє портретні характеристики персонажів: зовнішність Плаксія – карикатурна, саме така, з якої сміються діти, – «голова його – мов бочка, очі – ніби кавуни»; сімейство його теж окреслено гротеском («цілі дні вони сиділи, голосили, та сопіли, та стогнали, та ревли, / Сльози відрами лили»). Зовнішній вигляд позитивного героя викликає симпатію: Лоскітливі мав він вуса/ І м'якенькі, наче пух, / І м'яке волосся русе / Розсипалося до вух.

Хоч за ним «охоронці злих законів / Полювали по хатах», герой допомагав усім, мав лагідні пальці. Як і ведеться в народних казках, Лоскотон перемагає зло. Спочатку його хитрістю і підступом впіймав віроломний капітан Макака-забіяка, адже: Так хотілося йому / Царським зятем стати, / Що ні разу в ту зиму / Не лягав і спати.

Та поки в палаці йшло весілля, люди звільнили Лоскотона, і той з'являється серед ворогів і розправляється з ними сміхом.

Гротеск і гіпербола – основні художні засоби, якими користується казкар, враховуючи дитячу психологію. Дітей розважає гіперболізована сцена загибелі царства Плаксія. Так, від сміху «лопнув і помер» цар, його «придворні одубіли, бо сміятися не вміли», а цареві три сини «так сміялись-реготали, / Що штани з них поспадали – / То всі троє без штанів / До чужих втекли країв», три царівни втекли «у чотири боки», «кровопивці-сльозівці стали п'явками в ріці», а «Макака-Забіяка з'їв себе із переляку».

Благородність вдачі, здатність не тільки відчувати чуже горе, а й поспішити на допомогу – такий моральний закон для Лоскотона, тому він непереможний і служитиме взірцем для дітей ще не одне століття.

Літературна казка В. Симоненка має оригінальну кінцівку – авторську жартівливу рекомендацію, як потрапити в край, де й донині живе веселий

Лоскотон. Веселі дотепні жарти, життєрадісне світосприйняття робить цю казку актуальною для нашого часу.

Окрім «Царя Плаксія та Лоскотона», поет створив казку «Подорож у країну Навпаки», у якій перше слово – теж синове ім'я Лесик. Про адресацію казки «Подорож у країну Навпаки» син поета розповів: «Якось батько сказав (про казку «Цар Плаксій і Лоскотон»): – Це казка про мене. А хочеш напишу про тебе?... Отож тоді з'явилась казка «Подорож у країну Навпаки», у якій перше слово – то моє ім'я: Лесик, Толя й два Володі / Сумували на колоді».

Четверо хлопчиків скаржаться на своє «гірке» життя: Лесикові тяжко, бо «слухай маму, слухай тата, умивайся день при дні», Толі потрібно доглядати сестричку, а Володю «тато змусив квіти поливати».

Дітям-читачам зрозумілі подібні переживання і бажання героїв потрапити в дивовижну країну Навпаки, де «ніхто й не чув про мило», а «кожен робить там, що схоче». Надзвичайно привабливо змалював поет картину уявної свободи:

Всі замурані по вуха,
Галасують всі щодуху,
Оком чують, вухом бачать,
Догори ногами скачуть.

За допомогою малого бороданя діти опинилися в цій країні, вони отримали таку свободу. Спершу цей рай сподобався їм, вони втішались, бешкетували, аж поки їх не забрали до палацу Невмивак, де хотіли «викрутити руки», «відтяти вуха», «навчить очима слухать». На допомогу дітям поспішили квіти, Глід, Шипшина й Терен. Той же бородань повернув хлопчиків до матерів і бабусь. Мандрівники в країну Навпаки зрозуміли свої помилки. Їх тепер «ніяким дивом – навіть бубликом красивим! – не заманите віки у країну Навпаки».

Цікава інтрига розповіді, захоплюючий сюжет, логіка подій, поетична мова роблять казку «Подорож у країну Навпаки» доступною для дітей. Непомітно й талановито проведено виховну лінію твору: дитина йде до істини через помилки, слід перемагати свої примхи, прислухатися до порад батьків, цінувати їх турботу, шанувати друзів, які виручають із біди.

Казка написана легкою пісенною мовою, римування рядків – суміжне. Вона легко запам'ятовується, а отже, непомітно засвоюються й ті моральні цінності, що їх містить твір.

Найскладніша серед творів В. Симоненка «Казка про Дурила» – лебедина пісня поета, бо закінчив він її за три місяці до своєї ранньої смерті. Поет зізнався, що написав її єдиним подихом. Головний герой казки Дурило уособлює темний, одурений і безпорадний народ. За словами літературного критика В. Яременка, цей твір поета – «Страшна казка про шукання Вітчизни у так званому Рідному краю..., про трагедію втрати батьківщини» [4].

В усі часи знаходяться ті, хто «притлумлює історичну пам'ять, свідомість синівського обов'язку сказати про свою любов» до України. Ця казка залишається актуальною у своїй засторозі проти деградації людської особистості. Її філософський підтекст заскладний для молодших школярів. Дорослі ж читачі мають пройти за Дурилом той шлях, яким він прошкує додому. Цей шлях веде й сучасників до громадянського прозріння.

1995 року за збірки поезій та прози «Лебеді материнства», «У твоєму імені живу», «Народ мій завжди буде» Василь Симоненко удостоєний Національної премії України імені Т. Шевченка (посмертно).

Поет залишив нащадкам найсвятіші для нього слова – Україна й мати. Золотом сяють вони на його надмогильному пам'ятнику в Черкасах:

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Заповітними для нас залишилися і його думки: «Гніву і ненависті вистачає лише для того, щоб зруйнувати щось. Але ненависть не може будувати. Перетворює, оновлює і завітчує землю тільки любов – любов до рідної землі, до людей, до праці...».

Джерела

1. Гончар Олесь «Витязь молоді української поезії» / Олесь Гончар / «Лебеді материнства: Поезії. Проза» – К.: Молодь, 1981.

2. Ткаченко А.О. «Василь Симоненко: Нарис життя і творчості» / А.О. Ткаченко – К.: Дніпро, 1990.
3. Сом М. З матір'ю на самоті. / Микола Сом — К.: Смолоскип, 2005. — 134с.
4. Яременко В. Крик двадцятого віку / Василь Яременко / Дніпро. —1995. — №1.
5. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн./ За ред. В. Г.Дончика.—К., 1998.
6. Жаботинський П. Василь Симоненко – з козацького роду /П. Жаботинський /Літ. Україна. – 2005. – 28 лип. – С. 7.
7. Симоненко В. Сторінки щоденника: Окрайці думок // Твори. Т. 1 Поезії. Проза. // Василь Симоненко. – Черкаси: Брама-Україна, 2004 . – 424 с.
8. Онойко В. Чи били Василя Симоненка? // Літ. Україна. – 1992. – 27 лют.
9. Сверстюк Є. «Я для тебе горів»: Повернення Василя Симоненка /Євген Сверстюк // Літ. Україна. – 2005. – 19 трав.
10. Сверстюк Є. Симоненко – ідея // Євген Сверстюк. На святі надій: Вибране. – К., 1999. – С. 780 с.
11. Олійник Б. Ми були романтиками: Слово про Василя Симоненка / Борис Олійник // Літ. Україна. – 2005. – 24 лют. – С. 2.
12. Жиленко І. Homo feriens / Ірина Жиленко / Сучасність. – 1997. – № 9. – С. 18.
13. Пахаренко В. Як він ішов...: Духовний профіль Василя Симоненка на тлі його доби. / Василь Пахаренко / – Черкаси, 2004. – С. 12.

Аннотація

В статтю очерчено грани життя і творчості В. Симоненко, проаналізовані произведения поета, що вошли в круг дитячого читання, в частности его сказки «Цар Плаксі́й та Лоскотон» і «Подорож в Країну Навпаки». Охарактеризовані тематичне і ідейне наповнення поезій, определены их приоритетные функции.

Ключевые слова: життєва доля, поезія В.Симоненко в кругу дитячого читання, сказки для дітей.